

Ekonomiskt bistånd till personer med beroendeproblematik

En arbetslös biståndssökande som kan arbeta ska genom att t.ex. aktivt söka arbete själv göra vad den kan för att på sikt bli självförsörjande. Socialtjänsten har också ett ansvar för att erbjuda den enskilde behövlig hjälp för att kunna uppnå detta.

När det gäller personer som på grund av t.ex. allvarligt missbruk inte bedöms kunna klara av att försörja sig själva måste socialtjänstens insatser emellertid ges en annan inriktning.

I dessa fall har myndigheten att i första hand erbjuda honom eller henne hjälp mot missbruket. Lagstiftaren har betonat att i det arbetet ska principerna om frivillighet och självbestämmande vara vägledande. Det framgår också av förarbetena att lagstiftaren inte har velat ge socialtjänsten möjlighet att vid prövningen av rätten till försörjningsstöd uppställa andra krav än vad som följer av 4 kap. 4 - 6 §§ SoL.

Kammarrätten har, under återopande av intentionerna bakom 5 kap. 9 § SoL, funnit att nämnden haft fog för sina beslut, eftersom en utbetalning av bistånd i förevarande fall skulle innebära att nämnden medverkade till NN:s fortsatta missbruk. En sådan tolkning och tillämpning av 5 kap. 9 § SoL är enligt Regeringsrättens mening inte riktig. Som framgått ovan syftar den bestämmelsen till att framhålla dels socialtjänstens ansvar för aktivt uppsökande och motiverande arbete, dels att vård och behandling ska planeras i samförstånd med den enskilde missbrukaren.

RÅ 2009 ref 103, mina understrykningar

Ovanstående domcitrat klargjorde en hel del om vad som gäller ekonomiskt bistånd till personer som har allvarligt missbruk. Senare kammarrättsdomar tar upp andra frågeställningar vad gäller våra utredningar och beslut. Denna sammanställning tar upp några av dem och hur vi kan se på vilka ramar vi har att röra oss inom. Förhoppningsvis finns det nå t som kan vara till hjälp i fortsatt arbete.

Mvh
Nils Allan Danielsson

Vad säger SoL?

- **”Den som inte själv kan ...”**

SoL 4 kap 1 §

- **”... noga bevaka att planen fullföljs.”**

SoL 5 kap 9 §

- **”... beräkna kostnaderna till en lägre nivå”**

SoL 4 kap 3 §

”Den som inte själv kan”

Särbehandling. Se första sidans domcitrat.

”... noga bevaka att planen fullföljs”

SoL (=socialtjänstlagen) betonar att planeringen sker i ”samförstånd med den enskilde” och att det bygger på frivillighet.

”... beräkna kostnaderna till en lägre nivå”

Enligt 4 kap. 3 § andra stycket SoL kan socialnämnden beräkna de kostnadsposter i försörjningsstödet som ingår i riksnormen till en lägre nivå i ett enskilt fall, om det finns särskilda skäl för det. Detta kan t.ex. gälla en missbrukare som uppenbart inte använder biståndet till vad det är avsett för, prop. 1996/97:124 s. 170.

Eftersom detta gäller posterna i riksnormen är det inte giltigt för saker som inte ingår i riksnormen, exempelvis hyra och elkostnad (vilket jag antar kan skickas direkt till värd/el om det är uppenbart att sökanden skulle använda biståndet till annat).

Frivillighet

Om vi (=socialtjänsten/samhället) ska hjälpa och stötta personer med beroendeproblematik så är den enskildes inställning viktig för att det ska vara framgångsrikt. Enligt Lagen om vård av missbrukare i vissa fall kan tvång (som vi kan be polis om hjälp med att genomföra) användas. Det är dock inte helt säkert att denna tvingande vård alltid leder fram till önskat resultat.

SoL innehåller inga tvångsåtgärder. Däremot finns vissa villkor/krav som ska vara uppfyllda för att någon ska få exempelvis ekonomiskt bistånd. Dessa villkor/krav kan upplevas som tvång, så det kanske bara är en lek med ord?

Bevaka att "planen" följs

Planen var att bli självförsörjande:

- 1. Drogfri,**
- 2. åtgärd via soc för att kvalificera sig till**
- 3. Arbetsförmedlings aktiviteter**

Sökanden lämnade inte drogtest, som var överenskommet, och fick därför avslag.

Avslaget höll inte i kammarrätten.

Att inte lämna drogtest är i sig inget avslagsargument

Sökanden hade, bland annat på grund av aktivt missbruk, missat att lämna drogtest. Soc tyckte att sökanden därmed avvikit från uppgjord planering och därför inte gjort vad han kunnat för att bli självförsörjande. De argumenterade med att drogtest inte var för att behandla eller rehabilitera, utan för att "styrka omfattningen av NN:s missbruk samt utreda i vilken utsträckning han kan stå till arbetsmarknadens förfogande eller ej". Såväl förvaltningsrätten som kammarrätten tyckte att sökandes missade drogtest inte var skäl till att ge avslag. (Förvaltningsrätten förklarade till och med "att NN är berättigad till ekonomiskt bistånd för december 2014". Det vill säga att de återvisade inte ärendet till soc för att utreda om övriga villkor för bistånd var uppfyllda!)

Förvaltningsrätten påpekar att det inte framgår vad nämnden gjort, samtal eller andra åtgärder, för att uppmärksamma NN:s avvikelser från planeringen innan de gav avslag.

Kammarrätten skriver att sökanden kan avkrävas viss utredning om sin problematik för att inte kunna stå till arbetsmarknadens förfogande. Men i detta fall verkade det finnas ett avgörande krav på att lämna drogtest, vilket det inte finns lagstöd för. Att sökanden initialt gått med på att planering att lämna drogtest, medför inte att den är frivillig om sökanden sedan ändrar sig. Kammarrätten i Jönköping 6 juli 2016, mål nr 662-15.

Även JO påpekar att en vägran att lämna drogtest är i sig ingen självständigt avgörande orsak för att nekas ekonomiskt bistånd. JO 31 maj 2016, dnr 749-2015.

Bevaka att "planen" följs

Planen var att bli självförsörjande.

Arbetsförmedlingen tyckte att sökanden skulle visa drogfrihet genom att göra drogtest.

Sökanden lämnade inte drogtest, som var överenskommet(?), och fick därför avslag.

Avslaget höll i förvaltningsrätt, men inte i kammarrätten.

Drogtest som förutsättning för försörjningsstöd

Kammarrätten ansåg att det är möjligt att ställa krav på att sökanden som i sin planering för att bli självförsörjande ska genomföra drogtest, om denne har samtyckt till det. I det aktuella ärendet var det Arbetsförmedlingen som tagit initiativet till testerna.

Men det gick inte att i dokumentationen läsa vad som överenskommit om drogproverna och sökanden hade en version och soc en annan. Eftersom överenskomna tider inte fanns dokumenterat ansåg kammarrätten att det inte fanns skäl till att ge avslag på grunden att sökanden missat tider. Kammarrätten i Göteborg 7 april 2016, mål nr 346-16.

Utreda arbetsförmåga

Provtagning för att kartlägga eventuellt missbruk och se vilka insatser som behövdes för att bli självförsörjande.

Sökanden ansåg sig inte längre ha några missbruksproblem och lämnade därför inte några prover.

Avslaget höll inte i kammarrätten.

Inte möjligt att kräva utredning av något sökanden inte anser finns

Kammarrätten skriver: Av utredningen i målet framgår att NN själv inte anser sig ha någon missbruksproblematik men att han lider av diverse medicinska problem för vilka han är sjukskriven. Nämnden har emellertid inte avslagit NN:s ansökan om försörjningsstöd på den grunden att han inte står till arbetsmarknadens förfogande, utan har i stället villkorat hans rätt till ekonomiskt bistånd med att han fullföljer viss planering innefattande provtagning avseende missbruk. Även med beaktande av att NN initialt har gått med på den uppgjorda planeringen kan nämndens villkorade rätt till bistånd i form av provtagning inte anses ha stöd i lagtext eller rättspraxis. **Kammarrätten i Stockholm 4 februari 2016, mål nr 6416-15**

Högsta förvaltningsdomstolen skriver i ett annat ärende: När det gäller utredning av eventuella svårigheter att bli självförsörjande som hänför sig till mer personliga förhållanden ska följande beaktas. SoL bygger på principer om frivillighet och samråd med den enskilde inför beslut om olika insatser enligt lagen. Socialtjänstens insatser ska präglas av respekt för människors självbestämmande och integritet. **Det hindrar inte att en biståndssökande som hävdar att han eller hon på grund av fysiska, psykiska eller andra personliga problem har svårt att bli självförsörjande kan avkrävas läkarintyg eller annan utredning om sina svårigheter. En annan sak är att kräva att en biståndssökande ska genomgå en läkar- eller psykologundersökning trots att han eller hon inte anser sig ha några sådana problem och motsätter sig en undersökning.**

Missbrukare kan inte vägras bistånd på grund av att de inte följer behandlingsplaner mot missbruket (RÅ83 2:70 och RÅ84 2:86). Högsta förvaltningsdomstolen har konstaterat att lagstiftaren inte velat ge socialtjänsten möjlighet att vid prövningen av rätten till försörjningsstöd uppställa andra krav än vad som följer av 4 kap. 4 - 6 §§ SoL (RÅ 2009 ref. 103).

Ett krav på att den enskilde ska underkasta sig en psykolog- eller läkarundersökning saknar lagstöd under de omständigheter som föreligger i dessa mål. **HFD 2011 ref 49.**

Utreda arbetsförmåga

Provtagning för att kartlägga eventuellt missbruk och se vilka insatser som behövdes för att bli självförsörjande.

Sökanden lämnade inte prover och kom inte heller på uppföljningssamtal.

Avslaget höll i kammarrätten.

Inte kommit till drogtest eller till uppföljningssamtal

Sökanden hade uteblivit från inbokade drogtest och uppföljningssamtal utan att kontakta socialnämnden för att anmäla sin frånvaro och boka nya tider. Sökanden hade gett sitt samtycke till att lämna regelbundna drogtest för att för nämnden klargöra om det fanns en missbruksproblematik som hindrade honom från att stå till arbetsmarknadens förfogande. Kammarrätten ansåg därför att testerna inte påtvingats honom som ett villkor för att få ekonomiskt bistånd och att det inte heller varit fråga om att fullfölja någon behandlingsplan eller en rehabilitering. Kammarrätten ansåg att NN:s skäl till att han inte hört av sig (varit hos sin svårt sjuka mor, inte hade någon telefon eller telefonnummer till den person som hade hand om testerna) inte var godtagbara och att sökanden "måste därför anses ha undandragit sig utredning av möjligheterna till självförsörjning. På grund härav kan NN inte anses ha gjort vad som ankommer på honom för att han ska vara berättigad till det sökta biståndet." Kammarrätten delade nämndens uppfattning att ansökan skulle avslås, Kammarrätten i Göteborg 2 februari 2016, mål nr 5427-15.

Utreda rätten till bistånd

Sökanden hade uteblivit från besök och inte heller hört av sig för att få en ny tid.

Sökanden ifrågasatte att de hade någon skyldighet att söka bistånd hos vuxenheten.

Avslaget höll i kammarrätten.

Sökanden ska visa att de har rätt till bistånd

Den ene av de två sökandens ärende hade avslutats på vuxenheten eftersom den inte kommit på inbokat nybesök. Den andre parten hade inte ansökt om någon insats hos vuxenheten. Nämnden hade vid flera tillfällen, utan att lyckas, försökt få kontakt med paret och de har även uppmanats att kontakta nämnden utan att göra så. De ansågs därför "inte gjort vad de kan för att bidra till sin försörjning", vilket förvaltningsrätten instämde i.

Kammarrätten skriver: Det ankommer i första hand på den enskilde att visa att behovet av bistånd för att uppnå skälig levnadsnivå inte kan tillgodoses på annat sätt än genom stöd av socialnämnden. För att socialnämnden ska kunna bedöma den enskildes behov av sökt bistånd ska därför en utredning göras av den enskildes tillgångar och förmåga att själv tillgodose behovet. Det framkommer inte att paret på något sätt själva aktivt försökt att tillgodose sitt behov att uppnå skälig levnadsnivå. Kammarrätten tyckte att det var rätt att avslå ansökan - även om avslagsmotiveringen var lite annorlunda. Kammarrätten i Göteborg 23 maj 2016, mål nr 4262-15.

Använder biståndet till annat

Ville komma till behandlingshem, ett par LOB-ar, "han var trött och sliten och mycket grinig", mm

Bostadsbidraget skulle räckt till mat

Avslaget höll i kammarrätten.

Utredningen talade för pågående missbruk

Nämnden pekade i sin utredning på att sökanden LOB:ats två gånger, lämnat drogtest först sedan han eskorterats till provtagningen (men i domen framgår inte resultatet av testen), var trött och sliten och mycket grinig och irriterad, hade smutsiga kläder, medicinerade för depression men hade ingen återbesökstid till läkaren, hade ansökt om att komma till behandlingshem. De ansåg att det därför fanns starka skäl att tro att det bistånd som beviljats inte använts på avsett sätt. Sökanden hade inte heller följt uppgjord planering och skött sin kontakt med missbruksgruppen och därmed försenat sitt inträde på arbetsmarknaden. Han hade fått bostadsbidrag vilket ansågs vara tillräckligt för att undvika nödsituation, det vill säga att även ansökan om matpengar avsågs.

Kammarrätten höll med nämnde om att ansökan skulle avslås: Utredningen i målet talar för att NN hade ett pågående missbruk i anslutning till den aktuella biståndsperioden. Det fanns till följd av detta befogad anledning befara att biståndet skulle komma att användas till annat än vad det var avsett för. Det har därför funnits särskilda skäl att på sätt nämnden gjort beräkna de kostnadsposter i försörjningsstödet som ingår i riksnomen till en lägre nivå. Kammarrätten Jönköping 25 april 2013, mål nr 2942-12

Matpengar

I ovanstående dom nekades matpengar med motivering att han fått bostadsbidrag och därmed haft möjlighet att undvika akut nödsituation. Det framgår inte om han någon gång tidigare beviljats matpengar.

Matpengar

Nekade matpengar = svält?

Huvudregel: Den som vid enstaka tillfälle gör nåt "fel", ska inte behöva svälta.

Undantag: Upprepat beteende, eget ansvar för sitt handlande.

Avslag även på matpengar när sökanden haft pengar, upprepade tillfällen

Sökanden hade använt sin sjukersättning till inköp på systembolaget och andra drogrelaterade kostnader och sökte bistånd till mat. Han hade tidigare, vid ett par tillfällen vid liknande situationer, beviljats matpengar, men fick denna gång avslag. Han överklagade beslutet, men kammarrätten ansåg att sökanden i det läget inte var berättigad till bistånd: "den enskilde har ett ansvar för att tillgodose sina behov. Hänsyn ska därför tas till inkomster som den bidragssökande har haft före ansökningstillfället och där det framgår att sökanden känt till kraven för rätt till bistånd men ändå vid upprepade tillfällen agerar på sådant sätt att nödläge uppstår. Av betydelse är även om den utgift som föranlett nödläget varit oförutsägbar och nödvändig för att uppnå en skälig levnadsnivå."

KR i Sundsvall 24 september 2015, mål nr 589-15.

Detta gäller de som haft pengar, men gjort åt dem till annat. Att ge helt avslag, det vill säga även på ansökan om matpengar (el, hyra) med motivering att en person har en beroendeproblematik, torde inte vara en åtgärd/straff som ryms inom socialtjänstlagen.

Inte behöva svälta för enstaka tabbe

Högsta förvaltningsdomstolen (som då hette Regeringsrätten) har fastslagit att även den som använt sina pengar till annat än vad vi anser vara nödvändigt för att ha en skälig levnadsnivå, ska beviljas bistånd till mat. Även om vi vid ett tillfälle gjort något dumt, så ska vi inte behöva svälta, tigga, låna eller bli kriminella för att få mat.

NN:s ansökan om bistånd avsåg endast ett visst akut nödtillfälle. Vid sådant förhållande ankom det på nämnden att lämna henne det bistånd som hon vid detta tillfälle inte själv kunde tillgodose. Det saknar därvid betydelse att NN genom eget agerande kan anses ha vållat sitt nödläge.

RÅ 1995 ref 56, mina understrykningar

Se även SoL 1 kap 1 §, portalparagrafen, om "människans ansvar...".

Behandlingskostnad i efterhand

Sökte den 26 januari bistånd (119 485 kronor) för vistelse på behandlingshem som varit från 25 nov till 30 dec.

Socialnämnden hade inte varit med i planeringen eller tagit något beslut.

Avslaget höll inte i kammarrätten, dvs bistånd skulle beviljas.

Sökandes anhörig hade försökt nå soc

Det hade innan och under behandlingstiden gjorts en hel del försök, både från sökandes sida och från socialtjänstens sida, att få kontakt med varandra utan att lyckas.

Nämnden ansåg att ansökan skulle avslås bland annat för att behovet inte var fastställt och att det följaktligen inte heller fastslagits om behandlingshemmet var bästa åtgärd.

Kammarrätten ansåg att bistånd skulle beviljas eftersom det var "ostridigt" att sökanden vid den aktuella tiden var i ett sådant tillstånd (i ett aktivt missbruk av alkohol) och att han själv var oförmögen att ha kontakter med nämnden. Därmed ansågs han vara i behov av akut behov av missbruksvård.

Kammarrätten skriver: Socialnämnden har inte pekat på några omständigheter som tyder på att vistelse på behandlingshem inte varit en ändamålsenlig åtgärd eller att öppenvård i just NN:s fall skulle ha varit lämpligare. Nämnden har inte heller pekat på några andra skäl som medför att den valda vårdformen inte borde komma ifråga. Det som har kommit fram är därför inte tillräckligt för att ifrågasätta NN:s val av behandlingsalternativ.

Därför instämde kammarrätten i förvaltningsrättens bedömning att bistånd skulle beviljas till kostnaden. Kammarrätten i Göteborg 23 mars 2017, mål nr 5432-16.

(Domen beskriver, så vitt jag förstår, en stressig situation där det finns olika uppgifter/uppfattningar om vad som sagts och gjorts vilket skulle kunna tolkas som att vi - socialtjänsten - genom att vara svårnåbara försöker komma ifrån vårt ansvar, dels utredningsansvaret, SoL 11 kap 1 § och vårt ansvar att hjälpa och stötta personer som har missbruksproblem, SoL 5 kap 9 §.)